

Мырзакат ТЫНАЛИЕВ,
“Кыргыз Туусу”

Карызгерлер кайдан чыкты?

Улуттук банктын өкүлдөрүнүн маалыматына ылайык, банк системасындагы проблемалуу карызгерлердин көбөйүүсүнө би-

алгылыктуу иштерге карабастан, финансы-кредиттик уюмдардын сунуштарына макул болушпаган карызгерлер да кездешүүдө. Ошондуктан улуттук банк мындай учурларда тараптар эңке көнүшүп, алгылыктуу чечимдерге келиши үчүн үч

банк финансы-кредит мекемесинин ар бир учур боюнча көргөн аракеттерине, алардын мыйзамдардын талаптарына жана Улуттук банктын нормативдик актыларынын нормаларына ылайык келүүсү өңүтүнөн иликтөөлөрдү жүргүзгөн. Натый-

тар макулдашууга келише албаган учурда маселе мыйзамдарга ылайык соттук тартипте чечилүүсү керек.

Улуттук банктын ушундай аракеттерине карабастан, ФКМдер сунуштаган шарттардан ар кандай себептер менен баш тартышкан айрым карызгерлер азыркы учурда ар кандай топторго биригишип, аларга карата соттук териштирүүлөрдү

арасында өзгөчө көп, себеби микро-кредиттер өтө жеткиликтүү болуп саналып жана күрөө менен камсыз кылынбастан берилет.

Үчүнчүдөн, кредиторлор – банктар жана МФУлар тарабынан көпчүлүк учурларда карызгердин ишмердүүлүгүнө анализ, анын финансылык мүмкүнчүлүктөрүн баалоо жүргүзүлбөйт.

Бул факторлордун баары карызгерлердин кредиттерди кайтаруусунда проблемалардын келип чыгышына алып келет. Проблема масштабдуу болуп бара жаткандыктан, а мамлекеттик башкаруу органдарынын ролу мыйзамдык алкактар менен так аныкталгандыктан, мындай проблемаларды алдын алуу үчүн алар бир жагынан кредиторлордун укуктарын коргоп, а экинчи жагынан кредитор – карызгер (күрөө коюучу) өз ара мамилесинин бардык катышуучуларынын кредиттик маданиятын калыптандырууга мүмкүндүк берүүчү мыйзамдарды иштеп чыгуу жана кабыл алуу талап кылынат.

Абалдан чыгуу аракеттери

Банк тутумунун жана МФУлардын ишинин туруктуулугун колдоого алуунун маанилүүлүгүнөн улам, УБ тарабынан “Микрофинансылык уюмдар жөнүндө”, “Кредиттик союздар жөнүндө”, “Чет элдик валютадагы операциялар жөнүндө” мыйзамдарга өзгөртүүлөр жана толуктоолор иштелип чыккан. Алар операцияларды жүргүзүү, карызгерлердин укуктарын коргоо жана рынокту атаандаштыкты өнүктүрүү жаатында МФУлардын мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүгө багытталган.

Мисалы төмөнкүлөр каралган:

- МФУларга уруксат берилген операциялардын тизмесине толуктоо;

- (i) МФУларда жана кредиттик союздарда кардарларга эсеп ачуусуз эле Улуттук банктын лицензиясынын негизинде банк менен агенттик келишим боюнча чекене банк кызматтарын жүзөгө ашырууга;

- (ii) МФУлар үчүн чет элдик валютада кредиттөө жана лизинг боюнча операцияларга;

- (iii) МФУ үчүн бир карызгерге кредиттин максималдуу өлчөмүнөн ашпаган өлчөмдө кепилдикти берүүгө.

- лизинг ишмердүүлүктүн лицензиялауучу түрү болбой калат.

- микрофинансылык кызматтардын керектөөчүлөрүн коргоо максаттарында:

1. МФУлар үчүн натыйжалуу пайыздык ставкалар жана берилүүчү кредиттин толук наркы жөнүндө жарыялоо/маалымдоо талабы киргизилүүдө;

2. МФУнун кардарына тиешелүү келишимди түзгөндөн кийин акча каражаттарын алууга (лизинг боюнча мүлк үчүн төлөмдү жүзөгө ашырууга) чейинки аралыкта кредиттен (лизингден) ордун толтурбастан баш тартуу укугу берилет. Ошондой эле кредитти (лизингди) мөөнөтүнөн мурда жабуу кардар үчүн келишимде көрсөтүлгөн мөөнөттө жабууга салыштырмалуу экономикалык пайдалуу болууга тийиш;

3. үстөк пайыздарды эсептөө методу кредиттик карыздын азайып бара жаткан (учурдагы) калдыгына гана белгиленет;

4. индексацияланган кредиттерди (кредиттин сом менен суммасы чет элдик валютанын алмашуу курсуна байланыштырылган) берүүгө тыюу салынат.

Бул мыйзам долбоору өкмөттүн токтому менен (20.04.2012-ж.) жактырылып, парламенттин кароосуна жөнөтүлгөн.

(Уландысы 11-бетте)

Карызды алуудан мурда кайтарууну ойлосоң

ринчиден, 2010-жылдын апрель революциясы убагындагы массалык талап-тоноолор жана андан кийин өлкөнүн түштүгүндөгү июнь окуялары да түздөн-түз таасирин тийгизген. Мына ошондон улам көптөгөн карызгерлер – негизинен кичи жана орто бизнес өкүлдөрү кредиттик мекемелер астындагы өздөрүнүн кредиттик милдеттенмелерин аткара албай калышкан.

Экинчиден, ал окуяларга тиешеси жок болсо да ар кандай себептерден улам өздөрүнүн финансылык абалдарынын начарлашынан улам карыздарын төлөөдө проблемаларга туш келишкен адамдар да бар.

Жапа чеккендерге жардам кандай болду?

Улуттук банк жапа чеккен карызгерлердин проблемаларын чечүү жагында туруктуу иштерди жүргүзүп, карыз алуучулар менен финансы-кредит мекемелеринин (ФКМ) ортосунда түзүлгөн мамилелердин курчуп кетүүсүнө жол бербөө максатында, ФКМ өкүлдөрү менен жолугушууларды өткөрүп, карызгерлерге басым жасабастан, мүмкүнчүлүктөргө жараша алардын кредиттерин реструкташтырып берүүнү өтүндү. Мындан тышкары, ушундай өтүнүч каттар ФКМдерге жөнөтүлгөн.

Банктар жана банктык эмес кредиттик уюмдар да карызгерлердин проблемаларына түшүнүү менен мамиле жасашып, жагдайга жараша кредиттерди реструкташтырышып, үстөк пайыз ставкаларын өзгөртүүгө барышты. А айрымдары үстөк пайыз төлөөдөн бошотулуп, негизги сумманы төлөө шарттары да алардын мүмкүнчүлүктөрүнө жараша макулдашылып, төлөөнүн жаңы графиктери түзүлгөн.

Көпчүлүк ФКМдердин республиканын түштүгүндөгү өкүлчүлүктөрү 2010-жылдын июнь окуяларынан кийин карызгерлердин милдеттенмелерин өз учурунда аткарабагандыктары үчүн айыптык төлөмдөрдү/туумдарды чегеришкен эмес.

Айрым учурларда ФКМдер бизнесте калыбына келтирүүдө жеңилдетилген шарттарда кошумча кредиттерди берүү аркылуу жардам көрсөтүшкөн. Каргашалуу окуялар учурунда каза табышкан карызгерлердин кредиттери эсептен чыгарылып салынган, ошол эле учурда айрым кредиторлордун туугандары карыздарды төлөп берген учурлар да кездешкен.

2010-жылдын 1-декабрына карата ФКМдер берген маалыматка ылайык, жапа чеккендерге берилген кредиттердин жалпы саны 7847ни, ал эми жалпы карыздын суммасы 1 миллиард 65 миллион сомду түзгөн. А быйылкы жылдын 1-апрелине карата такталган маалымат боюнча, жапа чеккен карызгерлердин калган кредиттеринин жалпы саны 193, алардын карыздарынын суммасы 336 миллион сом болгон. УБ жана ФКМдер тарабынан жүргүзүлгөн

Учур-өлкө-бүздөгү проблемалардын дагы бири – кредиттик мекемелерден карыз алуучулардын өз карыздарын кайтаруудагы көйгөйлөрү жана күрөөгө коюлган турак-жайларынан ажырап калуу тобокелчилиги. Мына ушул тобокелчиликтен улам коомчулукта бул проблема айрым адамдар тарабынан ашыкча көбүртүлүп-жабыртылып да жиберилип жатат.

Ошондуктан өлкөнүн Башкы банкынын адистери түзүлгөн кырдаал жана улуттук банк ал кырдаалдан чыгуу боюнча жүргүзүп жаткан иштер жөнүндө кеңири түшүндүрүүлөрдү берүүнү зарыл деп табышкан. КРнын улуттук банкынын Тышкы көзөмөл башкармалыгынын начальниги Анжелика ЛИ, ушул башкармалыктын Банктарга тышкы көзөмөл бөлүмүнүн начальниги Сейтек ЧАЛБАЕВ жана Инспекциялоо башкармалыгынын начальниги Аида КАРАБАЕВА катышуусу менен жалпыга маалымдоо каражаттарынын өкүлдөрү үчүн өткөрүлгөн басма сөз жыйыны аталган проблемга арналды.

тараптуу бир нече жолугушууну өткөрдү. Анда да проблема чечилбегендиктен, “Кыргыз банктар союзу” юридикалык жактар бирикмеси жана Микрофинансылык уюмдар ассоциациясы өз мүчөлөрү менен макулдашуу аркылуу Жапа чеккен карызгерлердин күрөөгө коюлган мүлкүн өндүрүүгө алууга жөнүндө мораторийге кол коюшкан.

Бирок, карызгерлер бул меморандумга ишенбегендигин билдиришкендиктен, Улуттук банк, КРнын Өкмөтү, “Кыргыз банктар союзу” жана Микрофинансылык уюмдар ассоциациясы тарабынан Өкмөттүн токтомунун долбоору даярдалып, ага 30-апрелде кол коюлган. Токтомдо Өкмөт тарабынан түзүлгөн расмий тизмеге киришкен жапа чеккен ишмерлер үчүн 2014-жылдын 31-декабрына чейин мораторий жарыялоо, бардык эсептелген айыптарын алып салуу жана үстөк пайыз ставкасын төмөндөтүү, ошондой эле бул мөөнөт аралыгында ФКМдер тарабынан жапа чеккен карызгерлердин жана күрөө коюучулардын турак-жай мүлкүн өндүрүүгө алуу процедурасы башталбай тургандыгы белгиленген. Ушундай жол менен жапа чеккен карызгерлер менен байланышкан маселелер чечилген.

Проблемалуу карыздардын чыгышынын себептери

2011-жылы жана 2012-жылдын азыркы мезгилине чейин Улуттук банкка жана башка мамлекеттик органдарга проблемалуу карызгерлерден 314 адам кайрылган. Улуттук

жада ФКМдер тарабынан КРнын мыйзамдарынын жана Улуттук банктын нормативдик актыларын бузууларга жол берилбегендиги аныкталды. Атап айтканда:

Биринчиден, ФКМ менен карызгерлердин ортосунда түзүлгөн келишимдерге (кредиттик келишимдерге, ипотека келишимдерине, соттук эмес тартипте өндүрүүнү жүргүзүү келишимдерине, депозиттик келишимдерге) иликтөөлөр жүргүзүлдү. Жыйынтыгында алар аракеттеги мыйзамдарга ылайык келе тургандыгы, карызгерлер ал келишимдерге өздөрү кол коюшкандыгы аныкталды.

Экинчиден, карызгерлердин эсептери боюнча көчүрмөлөр иликтенип, аларды кириштөө-кассалык документтер менен салыштырып текшерүүлөр жүргүзүлгөн. Натыйжада ФКМдер үстөк пайыздарды жана айыптарды кредиттик келишимдерге ылайык эсептешкендиктери, акча каражаттары өз убагында эсептелип жана эсептен чыгарылгандыгы аныкталды. Мыйзам бузуулар жок болгондуктан улам, Улуттук банктын жана башка мамлекеттик органдардын ФКМдер, карызгерлер жана күрөө коюучулардын өз ара мамилелерине кийлигишүүгө акылуу эмес. Мындай кийлигишүү ачыктык принциптерин бузуу болуп саналат жана коррупциялык көрүнүш катарында түшүндүрүлүшү мүмкүн.

Айрым бир кредиттерди реструкташтыруу маселеси ФКМ менен карызгердин ортосундагы сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү жана компромисске келүү аркылуу жеке тартипте чечилүүгө тийиш. Тарап-

токтотуу, турак-жайлардын ажыратылып алынышына тыюу салуу, ФКМдер алдындагы алардын карыздарын мамлекет өзүнө алуусу сыяктуу талаптар менен мамлекеттик органдарга кайрылып жатышат.

Жогоруда айтылгандарды эске алуу менен УБ карызгерлердин мындай талаптарын, албетте, негизсиз жана укукка туура келбеген, бир тараптуу деп эсептейт. Мындай болгон учурда банктардын жана банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин мыйзамдуу кызыкчылыктары жана укуктары эске алынбай калып жатат. Карызгерлер мындай кадамдарга бир гана себеп менен – алынган кредиттерди кайтарбоо максатында барышууда. Соттордун мыйзамдуу күчүнө кирген чечимдерине текебер мамиле жасоо менен ар кандай инстанцияларга кайрыла берүү алардын проблемаларын чечүүгө өбөлгө түзбөйт, атүгүл терс прецедентти да жаратат.

Ал эми мамлекеттик органдардын бул маселенин чечилишинде бекем позицияда туруусу мыйзамдуулукту жана укук тартибин чыңдоого, ошондой эле жоопкерчиликти жана финансылык тартипти орнотууга өбөлгө түзмөкчү.

Негизи мындай эки тарапка тең жагымсыз жагдайлардын келип чыгуусунун төмөндөгүдөй себептери бар.

Биринчиден, керектөөчүлөрдүн финансылык сабаттуулугу өтө төмөн абалда. Ал өз кезегинде кредиттик каражаттарды жана алар боюнча үстөк пайыздарды кайтаруу боюнча болочок төлөмдөрдү объективдүү эсептеп чыгууга, карызгердин кредитор астындагы милдеттенмелерин өз убагында жана толук төлөө боюнча мүмкүнчүлүктөрүн баалоосуна мүмкүндүк бербейт.

Экинчиден, көпчүлүк учурларда карызгерлер бир нече банктан же микрофинансылык уюмдан (МФУ) кредиттерди алышат, бул кредиттик каражаттардын кайтарылбоо тобокелчилигин олуттуу жогорулатат. Мындай карызгерлер микрофинансылык уюмдардын кардарларынын

